

УДК 372.8

*Ростислав Шикула*

## **ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПРИРОДНИЧИХ МУЗЕЇВ У СУЧАСНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

В останні роки в Україні відбувається процес модернізації освітньої галузі, в контексті якого здійснюється вдосконалення засобів музейної педагогіки та, відповідно, методики викладання в галузі природознавства з використанням колекцій природничого музею у фаховій підготовці майбутніх учителів. Сучасні навчальні заклади з фаховою підготовкою в галузі природознавства мають кабінети-музеї або повноцінні музейні приміщення з окремими відділами, вони використовують музейне середовище, яке є і завжди буде джерелом виняткової візуальної інформації.

Сьогодні вченими написано ряд розвідок про використання засобів природничих музеїв у процесі фахової підготовки вчителів у галузі природознавства в умовах модернізації освітньої галузі України. Так, методику навчання та виховання студентів-біологів Луганського національного університету імені Т. Шевченка засобами природничого музею представлено у книзі А. Климова, В. Курила «Луганський національний університет імені Т. Шевченка: історія сьогодення, перспективи» [2]. Специфіка виготовлення зоологічних наочних посібників і наукових колекцій була об'єктом наукових пошуків О. Пахомова [6]. Використання колекції зоологічного музею Ужгородського національного університету при навчанні майбутніх учителів у галузі природознавства досліджував Ф. Куртяк [3].

В історії сучасного природознавчого музеєзнавства вагоме місце займають наукові праці, присвячені поповненню експозицій музеїв, що функціонують при навчальних закладах. До таких наукових розвідок належать дослідження Л. Мелешука [4], Л. Потіша [7], І. Скільського [8], Л. Хлуса [9].

Аналізуючи функціонування сучасних навчальних музеїв, ми детально опрацювали монографію І. Шидловського «Історія музейної справи та Зоологічних музеїв університетів України» [10], в якій систематизовано та ґрунтовно висвітлено діяльність зоологічних музеїв університетів України (Зоологічного музею Львівського національного університету імені І. Франка, Зоологічного музею Київського національного

університету імені Т. Шевченка, Зоологічного музею Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича та інших).

Л. Гайда у дослідженні «Музейно-педагогічні центри України: досвід та перспективи розвитку» навела таку статистику педагогічної діяльності музеїв України: «Значну роль у розвитку музейної педагогіки здійснюють більше 500 державних і комунальних, а також близько 6 тисяч громадських (відомчих) музеїв України» [5, с. 3].

Мета статті – здійснити аналіз впровадження засобів музейної педагогіки у фаховій підготовці майбутніх учителів у галузі природознавства в сучасних закладах України.

З метою підвищення якості навчання майбутніх учителів у галузі природознавства засобами музейної педагогіки викладачі ВНЗ використовують нові методи форми та прийоми навчання. Наприклад, у Зоологічному музеї Львівського національного університету імені Івана Франка з метою модернізації навчального процесу в музеї створюються нові експозиції для забезпечення проведення лекційних та практичних занять зі студентами. На думку завідувача музею І. Шидловського, уява студентів не здатна повністю відтворити натуральний об'єкт, тому в Зоологічному музеї Львівського національного університету імені І. Франка регулярно поповнюють фонди й оновлюють експозиції. Наприклад, процесу модернізації навчального процесу засобами музейної педагогіки сприяли нові надходження опудал тварин, передані О. Кондратенком з Луганського степового заповідника (зібрані у 1997–2004 рр.). Біолог О. Закала передала зоологічному музею колекцію птахів і моллюсків, привезену з Північно-Східної Африки (2005 р.), доцент кафедри зоології І. Дикий (2006 р. та 2010 р.) долучив до демонстраційних експозицій представників фауни Антарктиди (моллюски, ракоподібні, риби, птахи, шкури тюленів і скелети пінгвінів).

Із метою підвищення пізнавальної діяльності студентів сучасні викладачі оснащують навчальні музеї модерними технічними засобами. Так, у музеї природи Харківського національного університету імені В. Каразіна оновлено зал «Риби», діорами «Пташиний базар», «Великі кішки», біогрупу «Гамадрили». Загалом навчальний музей налічує 250 тисяч експонатів, 23 зали із систематизованими колекціями та діорамами, які оснащені аудіовізуальним супроводом [10].

При підготовці майбутніх учителів у галузі природознавства значна увага приділяється розвитку естетичних смаків. Наприклад, у Зоологічному музеї Київського національного університету імені Т. Шевченка поєднано натуральні об'єкти з витворами образотворчого мис-

тецтва – картинами художника-анімаліста Г. Глікмана, що зображають тварин у природному середовищі [1].

Зоологічний музей Таврійського національного університету імені В. Вернадського (м. Сімферополь) можна вважати взірцем модернізації навчального процесу засобами музейної педагогіки. Викладачами університету під час проведення лекційних і практичних занять зі студентами використовуються діорами різних природних зон, що дає можливість відтворити навколо тварини природне середовище і створює ілюзію присутності спостерігача в живій природі разом із твариною, яку вивчає дослідник.

Арктичні діорами використовують викладачі Таврійського національного університету імені В. Вернадського у фаховій підготовці майбутніх учителів у галузі природознавства великого розміру. Студенти мають змогу побачити й описати екземпляри різних тварин (моржі, тюлені, нерпи, морські леви, пінгвіни, чайки, поморники, альбатроси). Просторового об'єму діорамі надає майстерно виконаний задній план у вигляді малюнку арктичних просторів і відтворення натуральних звуків, що сприяє реалістичному сприйняттю студентами тваринного світу. В діорамі, що присвячена різним видам пінгвінів, стоять їх опудала, експозицію супроводжує звукове оформлення – голос пінгвінів.

Викладачі Таврійського національного університету імені В. Вернадського при вивченні фауни та флори північного регіону використовують спеціально розроблену діораму «Командорські острови», на якій представлено панорамні фотографії скелястого острова, вкритого скупченням різних птахів (топірців, кайр, мартинів та бакланів).

Модернізація навчально-виховного процесу супроводжується використанням сучасних технічних засобів навчання. Оригінальним експонатом у Зоологічному музеї Таврійського національного університету імені В. Вернадського вважаємо діораму «Африканська савана». Окрім реалістичних фотографій та звукового супроводу з голосами тварин Африки, у музеї використовують тепловий рефлектор, що дає можливість майбутнім учителям у галузі природознавства суттєво наблизити ефект своєї присутності в Африканській саванні. Згідно з діючими вимогами, до кожного експоната подається пояснювальна записка, яка дозволяє студентам-біологам без особливих зусиль дізнатися систематичне положення тварини та її ареал [10].

Модернізація навчального процесу та засобів музейної педагогіки відбувається в Львівському національному університеті імені І. Фран-

ка. Директор музею І. Шидловський подав віртуальну копію музейного середовища в Інтернет-просторі. Завдяки спеціальній програмі з відкритим доступом для всіх бажаючих запропоновано віртуальну 3D екскурсію з метою ознайомлення з експонатами зоологічного музею. Таке рішення викладачів Львівського національного університету імені І. Франка дозволило популяризувати власний навчальний заклад, надало можливість дистанційного ознайомлення з унікальними експонатами зоологічного музею студентам інших вищих навчальних закладів, учням шкіл під час уроків природознавства [11].

Оригінальною є структура експозицій природничого музею Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Перші колекції були зібрані в 1985 р., а сьогодні університетський музей налічує 2500 експонатів. У процесі викладання природничих дисциплін викладачами використовуються такі групи експонатів музею: 1) графічні (фотографії тварин, таблиці, плакати); 2) експозиційні коробки й опудала тварин; 3) вологі біологічні препарати; 4) аудіовізуальні засоби навчання (авторські відеопосібники, CD-носії, навчальні фільми); 5) навчально-методична література. Нами розроблено авторську методику виготовлення експозиційних настінних коробок, які використовуються у фаховій підготовці майбутніх учителів у галузі природознавства засобами музейної педагогіки.

Таким чином, у сучасних університетах України широко використовуються засоби музейної педагогіки. Аналіз діяльності природничих музеїв при вищих навчальних закладах засвідчив, що використання потенціалу музейного середовища сприяє підвищенню професійної компетенції майбутніх учителів, відтак постає необхідність ширшого використання та модернізації навчальних музеїв при педагогічних університетах із метою покращення рівня фахової підготовки майбутніх педагогів.

У подальших наукових студіях постає потреба у вивченні зарубіжного досвіду використання засобів музейної педагогіки при вивченні природничих дисциплін, що дозволить значно вдосконалити педагогічну майстерність викладачів і рівень природничих знань студентів.

***Посилання:***

1. Зоологічний музей Київського національного університету. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://biology.univ.kiev.ua/zoological-museum-of-kyev-national-university.html>
2. *Климов, А. О.* Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Історія, сьогодення, перспективи / *А. О. Климов, В. С. Курило.* — Луганськ : Альма-Матер, 2006. — 120 с.

3. Куртяк, Ф. Ф. Плазуни Закарпатської області: аналіз колекції Зоологічного музею Ужгородського національного університету / Ф. Ф. Куртяк, І. В. Білинець // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. біологія. — 2009. — Вип. 25. — С. 137-145.
4. Мелещук, Л. І. Історія формування та поповнення нідологічної колекції Зоологічного музею Чернівецького університету / Л. І. Мелещук, І. В. Скільський // Известие музейного фонда им. А. А. Браунера. — Одесса, 2007. — Т. 4. — № 2-3. — С. 38-39.
5. Музейно-педагогічні центри України: досвід та перспективи розвитку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://ndcsoippo.at.ua/\\_fr/0/Hayda.pdf](http://ndcsoippo.at.ua/_fr/0/Hayda.pdf)
6. Пахомов, О. Є. Виготовлення зоологічних наочних посібників та наукових колекцій : навч. посібник / О. Є. Пахомов, Ю. Л. Кульбачко. — Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. — 318 с.
7. Потіш, Л. А. Птахи (експозиційна колекція) : Каталог колекцій Зоологічного музею УжНУ / Л. А. Потіш, Н. І. Потіш. — Ужгород, 2006. — 64 с.
8. Скільський, І. В. Колекція тушок птахів Буковини О. М. Клітіна у Зоологічному музеї Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича / І. В. Скільський, Л. І. Мелещук, Т. Г. Андрущенко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 вересня 2009 р., м. Кам'янець-Подільський. — Львів ; Кам'янець-Подільський, 2009. — С. 159-160.
9. Хлус, Л. М. Колекція наземних черевоногих молюсків Зоологічного музею Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича / Л. М. Хлус, Т. Г. Андрущенко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 вересня 2009 р., м. Кам'янець-Подільський. — Львів ; Кам'янець-Подільський, 2009. — С. 158-159.
10. Шидловський, І. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України / за ред. Й. В. Царика. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. — 112 с.
11. Zoological Museum of LNU named after Ivan Franco – 3D-Tour. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://museums.lnu.edu.ua/zoology/3d-tour>

***References (transliterated and translated):***

1. Zoolohichnyi muzei Kyivskoho natsionalnoho universytetu (Zoological Museum of Kyiv National University). — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://biology.univ.kiev.ua/zoological-museum-of-kiev-national-university.html>
2. Klymov, A. O. & Kurylo, V. S. Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Istoriia, sohodennia, perspektyvy (Taras Shevchenko University of Luhansk. History, Present, Prospects). Luhansk: Alma-Mater, 2006. 120 p.
3. Kurtiak, F. F. & I. V. Bilynets. Plazuny Zakarpatskoi oblasti: analiz kolektsii Zoolohichnoho muzeiu Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu (Creeping things of Transcarpathian region: an analysis of the collection of the Zoological Museum of Uzhhorod National University) // Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Biology, 2009. Issue 25. p. 137–145.
4. Meleshchuk, L. I. & I. V. Skil'skyi. Istoriia formuvannia ta popovnennia nidolohichnoi kolektsii Zoolohichnoho muzeiu Chernivetskoho universytetu (The history of the formation and replenishment nidological collection of the Zoological

- Museum of Chernivtsi University) // The news of A. Brauner's Museum Fund. Odessa, 2007. Vol. 4. No 2–3. P. 38–39.
5. Muzeino-pedahohichni tsenry Ukrainy: dosvid ta perspektyvy rozvytku (Museum and educational centers of Ukraine: experience and prospects). — [Electronic resource]. — Mode of access : [http://ndcsoippo.at.ua/\\_fr/0/Hayda.pdf](http://ndcsoippo.at.ua/_fr/0/Hayda.pdf)
  6. *Pakhomov, O. Ye. & Yu. L. Kulbachko*. Vyhotovlennia zoolohichnykh naochnykh posibnykiv ta naukovykh kolektsii: navch. posibnyk (How to make zoological visual aids and research collections : Manual). Dnipropetrovsk, 2006. 318 p.
  7. *Potish, L. A. & N. I. Potish*. Ptakhy (ekspozytsiina kolektsiia). Katalog kolektsii Zoolohichnoho muzeiu UzhNU (Birds (Spotlight Collection). Catalogue of collections of Zoological Museum of Uzhhorod National University). Uzhhorod, 2006. 64 p.
  8. *Skil'skyi, I. V., Meleshchuk L. I., Andriushchenko, T. H.* Kolektsiia tushok ptakhiv Bukovyny O. M. Klitina u Zoolohichnomu muzei Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha (Collection of carcasses of Bukovina birds made by O. M. Kliutin in Zoological Museum in Chernivtsi National University) // Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference, 17-18 September 2009, Kamianets-Podil'skyi. Lviv ; Kamianets-Podil'skyi, 2009. P. 159–160.
  9. *Khylus, L. M. & T. H. Andrushchenko*. Kolektsiia nazemnykh cherevonohoykh moliuskiv Zoolohichnoho muzeiu Chernivetskoho natsionalnoho universytetu im. Yuriiia Fedkovycha (Collection of terrestrial gastropods in Zoological Museum in Chernivtsi National University) // Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference, 17-18 September 2009, Kamianets-Podil'skyi. Lviv ; Kamianets-Podil'skyi, 2009. P. 158–159.
  10. Shydlov'skyi, I. Istoriiia muzeinoi spravy ta zoolohichnykh muzeiv universytetiv Ukrainy (History of museum science and Zoological museums of the Universities of Ukraine) / Ed. by Y. V Tsaryk. Lviv, 2012. 112 p.
  11. Zoological Museum of LNU named after Ivan Franko — 3D-Tour [Electronic resource]. Mode of access : <http://museums.lnu.edu.ua/zoology/3d-tour>

Стаття надійшла до редакції 10.03.2016

***Р. Шукла***

### **Использование средств естественнонаучных музеев в современных высших учебных заведениях Украины**

В статье исследовано методику использования средств естественнонаучных музеев в современных высших учебных заведениях, осуществлен анализ использования средств музейной педагогики в профессиональной подготовке будущих учителей в области природоведения. Автор статьи отмечает, что на современном этапе происходит модернизация образования, обосновано появление новой методики формирования профессиональной подготовки будущих учителей в области природоведения средствами музейной педагогики. В современном университетском музее материалы, используемые для обучения, можно разделить на такие группы: рисунки, фотографии, чучела

животных, фильмы, книги. Современные учебные заведения имеют кабинеты-музеи или полноценные музейные помещения с отдельными комнатами, широко используют педагогическую музейную среду, которая является источником исключительной визуальной информации при обучении будущих преподавателей в области природоведения средствами музейной педагогики. Автор делает вывод, что использование потенциала музейной среды способствует повышению профессиональной компетенции будущих учителей.

**Ключевые слова:** естественнонаучный музей, педагогика, средства, методика, обучение, формирование, воспитание, экспонаты.

*R. Shykula*

### **Using Funds of Natural Sciences Museums at Modern Higher Schools of Ukraine**

The article deals with the methodology of using Natural Sciences museum funds in the modern higher education of Ukraine and the analysis of using museum pedagogy while training future teachers in Natural Science. The author points out that at the present stage of the modernization of education the appearance of new methods of training of future teachers in the field of Natural Science by means of museum pedagogy is justified. In the modern university museum the exhibits used for training teachers can be divided into the following groups: drawings, photographs, stuffed animals, movies, books. They are all very important because the museum exhibits make learning more interesting for the students. Modern higher schools have classroom-museums or full-fledged museum premises with separate rooms, they widely use teaching museum environment that is a source of exceptional visual information while training future teachers in the field of natural science. The author concludes that the use of the museum's environment improves professional competence of future teachers.

**Key words:** Natural Science museum, pedagogy, methods, learning, formation, education, exhibits.

Рецензент – кандидат біологічних наук,  
старший науковий співробітник В. Є. Робак